

"Primorska tematika" u odabranim djelima Eugena Kumičića

Jakus, Samanta

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:503496>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Samanta Jakus

Primorska tematika u odabranim djelima Eugena Kumičića

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Samanta Jakus
Matični broj: 0009063495

Primorska tematika u odabranim djelima Eugena Kumičića
DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Goran Kalogjera

Rijeka, rujan 2017.

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Ukratko o Eugenu Kumičiću i njegovom stvaralaštvu	2
3. <i>Primorska tematika</i> i njezine podtematike u romanu <i>Začuđeni svatovi</i> i pripovijetki <i>Jelkin bosiljak</i>	4
3.1. Tematika mora.....	4
3.1.1. Motiv <i>mora</i> u funkciji stvaranja ugođaja.....	4
3.1.2. Motiv <i>mora</i> u funkciji iznošenja unutarnjih previranja likova	7
3.1.3. Motiv <i>mora</i> u funkciji stvaranja samostalnih zaokruženih slika	10
3.2. Ljubavna tematika	12
3.2.1. Trivijalno u Eugena Kumičića	12
3.2.2. Ženski likovi	13
3.2.3. Ljubavne intrige	19
3.2.4. Naratološki zanimljivi dijelovi	22
3.2.5. Zaljubljeni mladići	23
3.3. Narodna tematika (odnos čovjeka i prostora)	24
3.3.1. Odnos seoske i gradske sredine	25
3.3.2. Jezične posebnosti.....	26
3.3.4. Tradicionalne djelatnosti.....	27
3.3.5. Tragovi usmene književnosti u analiziranim djelima E. Kumičića....	30
3.3.6. Pučka praznovjerja	32
4. Romantičar, realist, naturalist	34
5. Zaključak.....	38
6. Sažetak, popis ključnih riječi	39
7. Izvori i literatura.....	40

1. Uvod

U ovom smo radu posebnu pozornost pridali jednom istarskom velikanu čije ime redovito nose mnogobrojne osnovne i srednje škole. Riječ je o Eugenu Kumičiću (Jeniju Sisolskom) koji nije zanemaren u kontekstu hrvatske književnosti, koliko je sve više zanemaren među mlađom čitateljskom publikom. Povijesni roman *Urota zrinsko-frankopanska* točnije ulomci istoimenog romana zaslužni su da ime tog pisca još uvijek živi u školskim udžbenicima. Ono što se često zaboravlja je činjenica kako je Eugen Kumičić u svojim literarnim ostvarenjima redovito poklanjao iznenađujuće puno pozornosti svome rodnome kraju. To najbolje dolazi do izražaja u djelima koja se ubrajaju u tzv. građu iz istarskog života. Listajući njihove stranice vrlo brzo možemo prepoznati prirodne ljepote istarskog poluotoka i uzobalnog područja. Naša je namjera da u ovome radu posebnu pozornost pridamo dvama djelima koja pripadaju takvom izričaju Eugena Kumičića. Radi se o romanu *Začuđeni svatovi* (1883.) i pripovijetki *Jelkin bosiljak* (1881.). Naglasak će biti na analizi tematske sastavnice tih dvaju djela, tj. zanimat će nas na koji je način Eugen Kumičić obradio *primorsku tematiku*¹. Radi lakšeg sagledavanja tu smo tematiku, s obzirom na način kako se ostvarila u djelima, podijelili u tri podtematike: tematika mora, ljubavna tematika i narodna tematika. Radi se o prožimanju različitih tema koje se u različitom intenzitetu manifestiraju u oba analizirana djela. Kumičićevoj odabranoj književnoj građi pristupili smo na način da smo komparativno izdvajali primjere koji potvrđuju prethodno navedenu tematsku podjelu. Upravo će najveći dio rada biti strukturiran na način da predstavi, što je moguće zornije, simbiozu tih triju tema. U samom početku rada ukratko ćemo navesti nekoliko bitnih podataka iz piščeva privatna i profesionalna života, dok ćemo rad zaključiti promišljanjima o Kumičićevoj

¹ Pojam *primorske tematike* nema strogo određenje, no zahvaljujući njegovoj semantičkoj prozirnosti lakše kategoriziramo djela Eugena Kumičića. Također, on nije nepoznanica u vokabularu autora koji su se bavili proučavanjem stvaralaštva Eugena Kumičića.

poetici i postignutoj originalnosti u svome književnom izričaju. Naravno, u samom zaključku još jednom ćemo u kratkim crtama iznijeti zaključke koji su proizašli na temelju provedene analize.

2. Ukratko o Eugenu Kumičiću i njegovom stvaralaštvu

Eugen Kumičić (1850. – 1904.) rođen je u Brseču, malom mjestu na istočnoj obali Istre. Djetinjstvo provodi u Istri, a ostatak života na području banske Hrvatske. Svoje školovanje započeo je u Rijeci gdje ujedno završava gimnaziju, a u Beču studij povijesti, zemljopisa i filozofije. Neko je vrijeme radio kao gimnazijski profesor, no ubrzo započinje s političkom karijerom. Bio je član Stranke prava koja se je zalagala za samostalnost Hrvatske, samim time svaki je strani utjecaj (Talijana, Mađara, Nijemaca) shvaćan potencijalnom prijetnjom. U tom kontekstu valja spomenuti kako je Eugen Kumičić bio aktivni zastupnik Hrvatskog sabora i imao je čast da uređuje pravaška glasila *Hrvatsku vilu* i *Slobodu*.

Odlaskom iz sela, ulazi u građanski sloj društva na koji se je vrlo teško priviknuo. Po svojem je mentalitetu i dalje ostao istarski seljak, privržen svome rodnome kraju. Upravo će mu domaći kraj vrlo često biti inspiracijom za pisanje djela. Volio je prikazivati: župnike, seljake, kapetane, mornare, brodovlasnike. Redovito je bio na njihovoj strani, za njih je imao samo riječi hvale. Za razliku od takvog, pomalo idiličnog svijeta, nije se libio prikazati nasrtljivce, ubojice, spletkaruše i ostatak nepodobnog svijeta.

Njegovo je književno stvaralaštvo moguće podijeliti u tri tematska kruga. Prvi odnosi se na građu iz istarskog života, a djela koja obuhvaća jesu sljedeća: *Jelkin bosiljak* (1881.), *Primorci* (1882.), *Začuđeni svatovi* (1883.), *Sirota* (1885.). Potom, slijedi građa iz zagrebačkog života: *Olga i Lina* (1881.), *Gospođa Sabina* (1883.), *Otrovana srca* (1890.), *Pobijeni grobovi* (1896.). Na koncu izdvajamo njegova najpoznatija djela, a to su povijesni romani: *Urota zrinsko-frankopanska* (1894.) i *Kraljica Lepa* (1902.).

Za Eugena Kumičića druga polovica devetnaestog stoljeća bila je više nego uspješna. U svega nekoliko godina objavio je pozamašan broj književnih djela koja su obilježila njegovo književno stvaralaštvo. Zanimljivo je kako je gotovo usporedno pisao djela koja ne pripadaju istom tematskom krugu. Naravno da je u takvom slučaju neizostavno pitanje ono koje se odnosi na kvalitetu njegovog opusa. Po tom su pitanju svoje mišljenje iznijeli i renomirani književni kritičari koji su redovito imali podvojena stajališta. Branko Drechsler i Miloš Savković pozitivno su ocijenili Kumičićevo stvaralaštvo, naprotiv istaknuli su njegov široki svjetonazor i težnju da se prikloni svjetskim književnim strujanjima. Za razliku od njih, veći je broj onih koji su iznijeli vrlo štura mišljenja i dodatna propitkivanja kako bi se uistinu uvjerali u kvalitetu Kumičićevih prozih ostvarenja. Jedan od najistaknutijih kritičara bio je Jakša Čedomil koji Eugena Kumičića nije držao ravnim K. Š. Gjalskom ili J. Kozarcu. Smatrao je kako su njegova djela daleko lošija i primarno populistički usmjerena. Dakle, prema njegovoj osobnoj procjeni, stvaralaštvo Eugena Kumičića bilo je tek u povojima i daleko od visoko estetskog štiva (Barac 1968: 292-324).²

Eugen Kumičić u svojem je radu najveći interes pokazao za socijalnim i povijesnim temama. S obzirom na to jasno je kako je u suštini ostao dosljedan izboru tema koje su obrađivali većina pisaca hrvatskog realizma. Kako bismo osvijetlili njegovu posebnost u tematskom izričaju, odlučili smo naglasak staviti na odabrani dio njegove književne građe koja *odiše* regionalnom pripadnošću.

² Dio diplomskog rada koji se odnosi na život i stvaralaštvo Eugena Kumičića parafraziran je iz sljedećeg izvora: Barac, Antun, „Ljestvice i vješala“ i „Eugen Kumičić“, u: *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Tipograf, Rijeka, 1968.

3. Primorska tematika i njezine podtematike u romanu *Začudeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak*

3.1. Tematika mora

Riječ je o tematici koja nije strana u hrvatskoj književnosti, naprotiv za njom su posezali mnogobrojni pisci. Neki od njih su: Viktor Car Emin (*Pusto ognjište*), Vjenceslav Novak (*Posljednji Stipančići*), Eugen Kumičić (*Začudeni svatovi*, *Jelkin bosiljak*, *Sirota...*) S obzirom da su spomenuti pisci potekli iz primorskih krajeva, očekivano je da će upravo motiv *mora* pronaći posebno mjesto u njihovom književnom stvaralaštvu. Naš je cilj promotriti zastupljenost prethodno spomenute tematike u odabranim djelima (*Začudeni svatovi*, *Jelkin bosiljak*) Eugena Kumičića.

Motiv *mora* postaje tzv. *lajtmotiv*, što bi značilo da je konstantno zastupljen u romanu *Začudeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak*. On poprima ulogu *vezivnog tkiva* koji doprinosi da sadržajna razina romana i pripovijetke bude kompaktnija i potpunija. Riječ je o motivu koji se u oba djela manifestira na različite načine i s različitom ulogom. Važnost motiva *mora* možemo promatrati u: načinu stvaranja ugođaja, iznošenju unutrašnjih previranja likova i stvaranju samostalnih zaokruženih slika.

3.1.1 Motiv *mora* u funkciji stvaranja ugođaja

Eugen Kumičić imao je potrebu da u svojim djelima na vrlo slikovit način opiše atmosferu malih istarskih mjesta na istočnoj obali Istre. Redovito su to akropolska mjesta koja nalikuju jedna na druge i samim time doprinose prepoznatljivosti mediteranske arhitekture. Tako u *Začudenim svatovima* upoznajemo malo mjesto Lučicu, a u *Jelkinom bosiljku* mjesto Jasnov. Upravo je prirodni ambijent tih dvaju mjesta inspirirao Eugena Kumičića u nastajanju bespriječnih opisa koji redovito iznenađuju čitatelja. Lepeza opisa mora u različito doba dana izvanredno dočarava atmosferu primorskog kraja. Tako postajemo promatrači raznih prirodnih poigravanja koja svojim skladom i

zadivljujućom ljepotom nadilaze ljudske mogućnosti i iznova potvrđuju svoju snagu. Izmjenom statičnih i dinamičnih opisa mora Eugenu Kumičiću pošlo je za rukom intenzivno dočarati posebnosti primorskog prostora. U nastavku izdvajamo neke od njih:

Kad je tišina, more je tako mirno i prozirno i ustaljeno, da ti se čini najčišćim kristalom, pa bi skoro povjerovao da je pred tobom suho dno, kad ne bi vidio onu svijetlu srebrnu crtu gdje se voda s krajem ljubi. Dalje od maha iščezava dno, a pučina biva sve tamnija, dok se napokon ne prelije u onu modru i svijetlu boju (Kumičić 2002: 58).

U ovom je ulomku more predstavljeno vrlo gostoljubivo, ulijeva povjerenje i blagonaklonost svakom čovjeku. Na temelju toga možemo zaključiti kako je mirnoća mora doprinijela stvaranju ugodne i poželjne atmosfere. Nasuprot takvom prizoru, suprotstaviti ćemo sljedeći koji je ipak nešto drugačiji.

U dražici more kopa bučec, navaljuje na liticu urlajuć, razbija se praskom, uzmiče pljuštom, srazuje se, gruva, prebacuje se, grne, kipi, pjenu se, zvoni, jauče i cvili (Kumičić 2002: 20).

Ovaj je kratak opis otkrio piščev umjetnički talent. Kako bi dočarao snagu mora posegnuo je za stilskom figurom personifikacije zahvaljujući kojoj je jako dobro ukazao na to kako more rijetko kada u potpunosti miruje. Teško da će obični šetač zamijetiti sve te nijanse u gibanju morske vode, upravo zbog toga dobro je da postoje umjetničke duše. Nemirno more vrlo često prkosi čovjeku i želi mu dati do znanja da ga on ne može obuzdati kada mu se prohtije. Prirodne sile znaju biti vrlo okrutne i nemilosrdne.

Ah, ti more, ljuto more! Dosta si ih progutalo, dosta kosti bijeli se u tvom dnu! Ma zašto je to sve dragi bog tako naredio? (Kumičić 2002: 23)

Niti vapaj nemoćnog čovjeka ne smiruje more. Objašnjenje zbog čega je *progutalo* mnogo ljudskih života ostaje vječita zagonetka. U takvim trenucima more predstavlja opasnost i pridonosi stvaranju apokaliptične atmosfere. Na koncu, Kumičić ne izostavlja opis mora noću kada je atmosfera istočne obale Istre

posebna i neponovljiva.

Gluha je tišina spustila svoja ogromna, teška, reć bi olovna krila nad usnulu prirodu, mislio bi tkogod, da se je i svemir ukoćio. Ali do uha ti dopire jedva čujno disanje vode, gdje u dublinama trepte sjajne zvijezde, te se zanimljivo njišu duboko pod gibljivom površinom (Kumičić 2001: 177).

Nastupanjem noći more se smiruje i pripitomljuje. Njegov nemirni duh biva ukroćen i zamijenjen apsolutnom tišinom.

Na temelju prethodno izdvojenih primjera mogli smo uočiti namjeru Eugena Kumičića da ukaže na važnost mora u postizanju ugođaja u malim primorskim mjestima. Njegov utjecaj nije zanemariv, naprotiv on vrlo često određuje ritam života primorskog čovjeka.

Tekstovi analiziranih djela (*Začuđeni svatovi* i *Jelkin bosiljak*) na implicitan način djeluju na recipijentova osjetila. Zahvaljujući uvođenju raznih mirisa dodatno se oživotvoruje ambijent pišćeva zavičaja. Izbor bilja koji se spominje nije slučajna, naprotiv on dodatno specificira prostor u kojem se odvija radnja romana i pripovijetke. Miris jabuka, smokava, smreka u kombinaciji s mirisom bosiljka, kuša, mažurane, kadulje opije svakog tko se nađe u takvoj smirujućoj idili primorskog kraja. Uistinu, (pre)kratkotrajni ali čudesni spektakl mirisa i boja. Valovi, vjetar, sunce... svejedno. Pred ovakvim prizorima srce uvijek puno. *Miris neizmjernih, otajstvenih i drijemajućih voda uzvinuo se, rasplinuo i pomiješao s bjelkastim, nešto posinjelim, no ipak još prozirnim zrakom, prokađenim vonjem svijetlog maragriža i tamnih smreka. Tajanstveni lahor sanjivo struji i gladi nam lica svojim mekanim hladom. Prsi nam se raskošno nadimaju, nozdrve pohotno šire, a tajne čežnje snatrivo provlače srcem, kad dišemo taj živi slani zrak koji nas okružuje i vabi na nešto slatka, na nešto zavodljiva* (Kumičić 2001: 21).

Ovo je samo jedan on mnogobrojnih trenutaka koji potvrđuje pišćevo glorificiranje prirodnih ljepota koje on snažno doživljava i trajno pohranjuje u svoje biće. S namjerom da što bolje riječima opiše ugođaj ljupkih primorskih

mjestašca, uglavnom se pozivao na more i to tako da je stalno iznova pokušavao biti nov u njegovoj karakterizaciji. *Zato je shvatljivo, da ono u njegovim djelima ne znači samo jedan dio svijeta, makar kako lijep, nego i nešto više. More, prema Kumičićevu doživljaju, vrši u čovjekovu životu i neku višu silu, gotovo etičku funkciju – djelujući umirljivo na svakog onog tko ga pokuša razumjeti* (Barac 1968: 291).

3.1.2. Motiv *mora* u funkciji iznošenja unutarnjih previranja likova

Koristeći se znanjima iz područja kognitivne lingvistike pokušat ćemo objasniti način na koji pisac dovodi u vezu emocionalna stanja pojedinih likova s promjenama koje se zbivaju na moru. Kao temeljni izvor poslužit će nam *Poetika uma* (2008.) autorica Marine Biti i Danijele Marot Kiš.

Ljudsko tijelo možemo tumačiti kao prostor u kojem obitavamo i kojim smo određeni. Osim što je on već unaprijed genetski determiniran (vrsta, rasa, spol itd.), ono nam omogućuje kretanje i socijalnu interakciju. Osim toga, tijelo jasno pokazuje svoja ograničenja: smrtnost, neotpornost na ekstremne uvijete, prostornu ovisnost. Nadalje, uz pojam tijela vezuju se *perceptivni momenti* (osjeti, pokreti tijela, manipulacija predmetima, interakcija s okolinom) zahvaljujući kojima dolazi do uspostavljanja modela ponavljanja iz kojeg proizlaze *predodžbene sheme*. One omogućuju da iskustvo pojedinca bude uređeno i razumljivo. Najčešće se poimaju kao cjelovite konfiguracije koje su organizirane, racionalno strukturirane i nastaju na temelju tjelesnih interakcija. One se dalje mogu razvijati u složenije strukture, stoga su i nova značenja koja vezujemo uz njih daleko apstraktnija. Da bismo uopće mogli govoriti o stvaranju predodžbenih shema, valja istaknuti važnost prostora u koji je ljudska jedinka *uronjena* već po samom rođenju. Samim time, čovjek je stalno u situaciji da stvara predodžbene sheme i na takav način pojednostavljeno percipira prostor kretanja. Autorice navode kako predodžbena shema predstavlja zamjenu za pamćenje pojedinačnih događaja ili prizora. Za vrijeme prosječnog trajanja ljudskog života nemoguće je

odrediti broj predodžbenih shema koje pohranjujemo zahvaljujući složenim kognitivnim procesima. Nataložene predodžbene sheme predstavljaju potencijalni *materijal* koji se može razviti (i razvija se) u naraciju. Dakle nastaje potencijalna *priča* (temelji se na tjelesnoj osnovi) koja može preći u priču (narativni konstrukt, ostvarenje u jeziku). Upravo je u toj situaciji važna uloga jezika koji omogućuje formiranje jezične stvarnosti provedene kroz tijelo i um (Biti, Marot Kiš 2007).

Netom objašnjeni princip pohranjivanja predodžbenih shema u imaginarne spremnik primijenit ćemo na slučaj Eugena Kumičića. Budući da je kognitivni razvoj čovjeka od Kumičićeva vremena naovamo u suštini ostao isti, za pretpostaviti je da su prethodno iznijete tvrdnje još uvijek valjane. U literaturi javlja se podatak kako je Eugen Kumičić jedan dio književnog opusa koji pripada građi iz istarskog života pisao u Zagrebu (Barac 1968: 304). To bi značilo da prilikom pisanja nije bio u neposrednom odnosu sa svojim rodnim zavičajem, već se je oslanjao na svoja sjećanja. Njegove pohranjene predodžbene sheme svoga rodnoga kraja aktivirale su se u trenucima kada je započeo s procesom pisanja umjetničkih tekstova. Iako nije pretjerivao u karakterizaciji likova, njihova unutarnja previranja redovito je potkrjepljivao odgovarajućim prizorom mora. Rečeno književnoteorijskom terminologijom u romanu *Začudeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak* potvrđujemo pojavu *humaniziranog pejzaža*. Pravi je izazov prisjetiti se i odabrati prizor koji će najbolje odgovarati unutarnjem raspoloženju određenog lika. Zanimljivo je kako Eugen Kumičić ne odustaje od toga da more prati njegove likove u različitim situacijama u kojima će se naći.

Već na samome početku *Začudelih svatova* odvija se vrlo dramatična situacija. Na moru se odvija prava drama uzrokovana jakim nevremenom. Stanovništvo je zabrinuto za život nekoliko ljudi koji plove malom lađom usred velikih valova. Neizmjerne muka koji ih je obuzela odgovara kaotičnom prizoru kojem je svjedočila većina stanovnika Lučice.

Bol što se zrcalila na licu tim ljudima bila je veća od grozne pustoši koja se

morem prostirala. Suznim očima gledahu ljudi na površinu što je pred njima kipjela, a molitva bude im toplija, vidjevši svuda pjenu, dim, bijes, smrt. Uzburkani talasi propinju se tuj, uzdižu se na to mirno i hladno nebo (Kumičić 2002: 19). U nastavku istoimenog romana more je svjedok rastrojenosti likova koja nastaje kao posljedica ljubavnih razočarenja. Svoje bjesove iskaljuju u razgovoru s morem. Iako im nije uvijek naklono, stalno mu se vraćaju.

Mladić Antonio zaljubljen je u mladu seosku djevojku Mariju. On joj to nikada otvoreno ne priznaje, već potihom u sebi pati dok ona ljubi drugoga. On je siročić koji nije prihvaćen od većine i nedostaje mu emocionalne stabilnosti. Svoje jade želi okončati bacanjem u more.

Hoće da ustane i da potrči na onaj rub, da se strovali u hladno more, da u vodi sve zaboravi, da ga minu grozne muke, nu na mračnom žalu medju grebeni razlijeva se voda, toči se mrtvo, kao kad nešto zaklokoće u lješini, kad ju naglo ganemo (Kumičić 2002: 67).

Osim muških likova patili su i ženski likovi. Elvira Saletti u vrlo je neizgodnoj situaciji, iz razloga što se njezina obitelj ne podnosi s obitelji njezinog izabranika. Glavni razlog tome je njihovo nacionalno određenje. Ona potječe iz talijanske obitelji, a on iz hrvatske. Njezino vrlo promjenjivo emocionalno stanje najbolje dolazi do izražaja u paralelnom promatranju s promjenama koje se događaju u prirodi.

Samoća i tišina onih šumica, onih kukova i onih prodola vabe njezin duh u svoje čarobno krilo, obećavajući mu blaženstvo i potpunu zaborav. Elvira je bila obljubila onu tajnovitu cresku obalu, ona je često promatraše, tužeći joj se i nalazeći u njoj neizmjernu utjehu. Djevojka se radovaše kad bi tamo preko šume prolistale, a sjeta je obuzimaše kad bi stale žutjeti i venuti. Za tmurnih zimskih dana, probudivši se iz teška sna, pogledala bi iz svoje tople i mekane postelje kroz nabrekle prozore, te bi po creskim glavicama često spazila snijeg i mraz kakav joj bješe već više puta na srce pao (Kumičić 2002: 150).

Izdvojenim primjerima željeli smo pokazati u kolikoj mjeri pisac promišlja

o funkcionalnosti opisa kada ih uvodi u svoja djela. Oni imaju svoju svrhu, konkretno u ovim primjerima poslužili su kao intenzifikator u prikazivanju emocionalnih stanja likova.

3.1.3. Motiv *mora* u funkciji stvaranja samostalnih zaokruženih slika

Eugen Kumičić ne odustaje od namjere da iznova iznenađuje čitatelja ljepotom mora. Pripovijedanje često prekida unošenjem idiličnih opisa mora koji nisu nužni za sam razvoj fabule, ali doprinose većem stupnju artificijalnosti samog teksta. Uglavnom su to statični opisi, prave male zaokružene cjeline, koje u sebi utjelovljuju lirске elemente i time privlače posebnu pozornost. Upotreba stilskih sredstava u narativnome tekstu nije očekivana, stoga je to jedan od ključnih razloga zbog čega zastanemo nad njima.

Glatka i tamnomodra pučina lagano se nadima i uzdiže ko slatko uspavana morska vila kad sniva o krupnim i sjajnim zvijezdama, što se ogledavaju s nebeskog svoda u tajanstvenim dubinama, njišući se oko njezine zlatokose glave (Kumičić 2002: 131).

Zabilježeni prizor doima se nestvarnim i idiličnim. Ovakvih primjera možemo nizati u nedogled, no unatoč njihovoj mnogobrojnosti piščeva originalnost u njihovom oblikovanju nije izostala. S obzirom na to možemo reći kako je: *romaneskni prostor ispunjen lirskim meditacijama* (Nemec 1994: 199) koja nisu novina u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća. Jedan od Kumičićevih suvremenika čija proza obiluje lirskim opisima je Ksaver Šandor Gjalski. U njega je to toliko naglašeno da doprinosi autentičnosti njegova stila pisanja.

Unatoč mnogobrojnosti opisa, čitatelj neometano može pratiti odnose između likova u romanu *Začuđeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak*. Razlog tome jesu relativno jednostavne radnje koje nisu pretjerano zamršene i ne zahtijevaju znatniju literarnu naobrazbu čitatelja. Upravo zbog toga cilj uvođenja različitih opisa nije samo estetski užitek, već usporavanje narativnog tijeka kako bi se postiglo na kvantiteti djela.

Analizom *Začuđenih svatova* i *Jelkinog bosiljka* ustanovili smo kako je Eugen Kumičić u svojim opisima motiv *mora* razradio na različite načine. Odabrane opise promatrali smo s obzirom na njihovu ulogu u romanu, tj. pripovijetki (motiv *mora* u ulozi stvaranja ugođaja, u iznošenju unutrašnjih previranja likova i u stvaranju samostalnih zaokruženih slika). Iako su različiti, granica između opisa je zamagljena. Oni su istovremeno samostalni, a opet međusobno povezani. *Njegovi opisi mora nemaju nešto što bi se moglo nazvati ponavljanjem, ovaj pisac gotovo uvijek znao je biti nov u karakterizaciji mora. On u njemu nije gledao nešto strašno i čovjeku neprijateljsko, nego golemu, ali blagu silu, koja se na časove znade razbjesniti, ali poslije toga, nakon smirenja, pruža toliko radosti, utjehe i mira, da se lako zaboravlja sve ono teško i odbojno iz časova uznemirenosti* (Barac 1968: 290).

Upravo je odnos Eugena Kumičića prema moru i primorskome kraju zadivljujući. On mu se ne može prestati diviti, zbog toga u *Jelkinom bosiljku* čitamo njegovu javnu ispriku čitatelju ukoliko se u svojim opisima mora nije pokazao najboljim.

Tko nije živio uz more i na moru, čuje kako ljudi izgovaraju tu riječ, vidi je često natiskanu i napisanu, sam je toliko puta izgovara, ali što ta riječ znači, toga ne može pojmiti, pa poznavao imena svih mora, zaljeva, oceana i draga; ne shvaća te riječi, pa makar i točno znao, kolika je površina tih mora, koji vjetrovi u njih duvaju, kojim pravcem teku im struje, koje ribe u njima žive i koja su počela iz kojih se voda sastoji. More ima svoj posebni život, a kad to velim ne mislim na ribe, školjke i biljke koje mu na dnu rastu. Žao mi je što ne mogu čitaocu, koji mora ne pozna, barem donekle rastumačiti i opisati taj posebni i zanimljivi morski život (Kumičić 2001: 65).

3.2. Ljubavna tematika

U hrvatskoj književnosti gotovo da nema pisca koji se u svojem profesionalnom životu nije dotaknuo ljubavne tematike. Radi se o temi koja je uvijek aktualna i intrigantna. Teško je izdvojiti autore koji su u tome bili najuspješniji. Upravo zbog toga ograničit ćemo se na one koji su bili Kumičićevi suvremenici. Tako možemo istaknuti: Antu Kovačića (*U registraturi*), Josipa Eugena Tomića (*Melita*), Ksavera Šandora Gjalskog (*Đurđica Agićeva*) i naravno samog Eugena Kumičića (*Začudeni svatovi*, *Jelkin bosiljak*, *Gospođa Sabina...*).

3.2.1. Trivijalno u Eugena Kumičića

U *Začudenim svatovima* pratimo dva ljubavna para koji, svatko na svoj način, pokušavaju savladati prepreke kako bi ostvarili svoju sreću. Jedan par čine Mato i Marija, a drugi Marko i Elvira. Alfredo Saletti bio je potomak talijanske plemenitaške obitelji koja je uspjela zaposjesti dobar dio Lučice. Upravo će se njemu svidjeti seoska cura Marija Šabarićeva. Zbog svoje će ljubomore biti kadar učiniti svakakve nemoralne pothvate. Osim njega za Marijom žudi Antonio Saletti, radišan momak koji teško priznaje svoju zaljubljenost. Ona ga cijeni, ali samo kao prijatelja. U konačnici Marija i Mato uspijevaju ostvariti svoju ljubav tako da je okrunjuju ženidbom. Za razliku od njih, to neće poći za rukom Marku i Elviri. Razlog tome je taj što su bili različite nacionalnosti. Marko je potjecao iz hrvatske obitelji, a Elvira iz talijanske. Uz to njihovoj se vezi žestoko protivio njezin otac.

Ljubavna priča koju pratimo u *Jelkinom bosiljku* podsjeća na prethodno spomenute. Njezina posebnost je u tome što je djevojka Jelka zaljubljena u mornara Ivu Marića. Zbog njegove profesije, primorani su određeno vrijeme u godini živjeti razdvojeno. U tim trenucima slobodni su mladići ljubomorno vrebali na nju, a ona se sirota odlučno odupirala njihovim neukusnim šalama. Uza sve prepreke Jelka se udaje za Ivu, no rat koji će tek uslijediti razdvojit će ih zauvijek.

Preispitujući Kumičićevu koncepciju oblikovanja ljubavnih zapleta, jasno je kako se je dosljedno pridržavao jedne sheme koja je, uz manje preinake, prepoznatljiva u oba analizirana djela. Tako zaljubljeni parovi pate zbog raznih nedaća koje su im se našle na putu ka ostvarenju njihovih partnerskih odnosa. Kontekst u kojem se odvijaju silne peripetije i dalje je istočna obala Istre, ambijent tog prostora piscu je najviše odgovarao za obradu ljubavne tematike. Rasplet ljubavnih priča u konačnici ne iznenađuje, naprotiv možemo ga naslutiti već od samoga početka. Što nam to zapravo govori? Ono što se manje spominje, a tiče se Kumičićeva boravka u Parizu, odnosi se na njegovo upoznavanje s trivijalnom književnošću. Smatra se kako su francuski pisci poput Dumasa starijeg, Ohneta i Suea bitno utjecali na formiranje njegova načina pisanja. Komparativnom analizom njegovih djela došlo se do zaključka kako vjernost jednoj fabulativnoj shemi ide toliko daleko da ponekad mijenja samo imena likova, poprišta radnje, a prvobitna konstrukcija ostaje istom (Nemec 1994: 186). Autorsko kreiranje ljubavnih odnosa između likova u romanu *Začudeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak* nije zanemariv, no uspoređujući ga s načinom na koji je oblikovao opise pejzaža daleko je slabiji. Eugen Kumičić nije ostao lišen utjecaja europskih književnih trendova 19. stoljeća. U velikim urbanim centrima toga vremena npr. Parizu i Londonu bila je već podosta razvijena medijska djelatnost, samim time i publikacija knjiga išla je puno brže. Takvo je kulturno stanje bilo poticajno za pisce koji su, radi brže zarade, u kratkom vremenskom roku pisali veliki broj književnih djela (Pavličić 1987: 81). S obzirom da je u tom razdoblju i sam Eugen Kumičić imao priliku boraviti u Francuskoj, velika je vjerojatnost da je upravo to iskustvo ostavilo traga na njegovo književno stvaralaštvo.

3.2.2. Ženski likovi

Nas će ovom prilikom ipak više zanimati karakterizacija ženskih likova u *Začudenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku*. U velikom broju primjera upravo je žena krivac za sulude odluke koje donose muškarci zavedeni njezinim

spletkarskim postupcima. Iako su sve žene nalik jedna drugoj, ipak je svaka posebna na svoj način. U književnosti, barem za sada, za njima ne manjka interesa.

Božidar Petrač (1991.) dao je dobar dijakronijski prikaz ženskog lika u hrvatskoj književnosti od srednjeg vijeka pa sve do 20. stoljeća. Uputio je na njegov promjenjiv status u različitim književnim razdobljima. Posebnost narativnih tekstova 19. st. sastoji se u tome što oni uvode dva tipa ženskih likova koji su međusobno oprečni i bitno različiti. Pozitivni ženski likovi u sebi utjelovljuju dobrotu, poštenje i pravednost. To su žene koje su radišne, poslušne i skromne. Iznad svega one su odane svojem muškarcu i nipošto ga ne bi iznevjerile. Kao kontrapunkt njima, izdvajaju se tzv. *fatalne žene*. Poznate su po svojoj prevrtljivosti, nemaru, stvaranju spački i koketiranju. Zanimljivo je kako su baš one najživlji i najuvjerljiviji likovi u hrvatskoj književnosti. Nazivane su različitim imenima: hajdučica, razbojnica, čedomorka i sl. Sve redom nazivi s negativnim prizvukom i negativnim obilježjima. Razlog zbog čega uvijek iznenađuju je taj što vole izlaziti iz društveno prihvatljivih okvira, upravo zbog toga većina čitatelja gaji simpatiju prema njima (Petráč 1991: 352-354). Izdvojene karakteristike ženskih likova u književnosti 19. st. možemo prepoznati i u Kumičićevim djelima. Iako je crno-bijela karakterizacija likova prisutna u razdoblju hrvatskog realizma, ona je tipična za razdoblje romantizma.

Podjela ženskih likova u romanu *Začuđeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak* učinjena je s obzirom na to pripadaju li oni seoskoj ili urbanoj sredini. U nastavku predstaviti ćemo neke od njih:

a) djevojke iz seoske sredine

Marija Šabarićeva (*Začuđeni svatovi*) i Jelka (*Jelkin bosiljak*) pravi su primjer poslušnih seoskih djevojaka koje prije udaje žive skromno u suživotu sa svojim majkama. Krase ih sve vrline. Radišne su, skromne, poslušne, nenametljive, uvijek na raspolaganju i ono što je najvažnije odane svojim

odabranicima. Te će ih karakteristike krasiti do samoga kraja i rijetko kada će odstupiti od njih. Većinu čitateljske publike uspjele su osvojiti već na samome početku, no kako se fabula razvija odvrćamo pažnju od njih i posvećujemo se intrigantnijim likovima. Budući da ne doznajemo gotovo ništa o njihovim unutarnjim stanjima, možemo se složiti kako ih je Eugen Kumičić bitno reducirao na planu karakterizacije. Psihološka karakterizacija vrlo je oskudna i zbog toga čitatelj upoznaje karakterno osiromašene likove. Ne dobivamo uvid o tome kako se ponašaju u različitim problemskim situacijama, kako reagiraju kada ih ponese nagon i što misle o svojim ljubomornim suparnicama. Marija i Jelka uglavnom se ponašaju na jednak te isti način, ne iznenađuju nas u svojim postupcima i razmišljanjima. Nedostaje nam opisa koji bi dočarali njihovu prirodnost i spontanost. Kada bolje razmislimo likovi Marije i Jelke ničim se posebno ne ističu, osim svojom prirodnom ljepotom koja ostavlja bez daha. Jelka, za razliku od Marije, postaje ženom mornara Ive Marića. Već na početku svojeg bračnog života pristala je biti *bijelom udovicom*, tj. strpljivo čekati svojeg dragog koji plovi morskim prostranstvima. Također Jelka će se okušati u ulozi majke, o čemu vrlo malo doznajemo. Dakle i u toj situaciji čitatelj je ostao uskraćen.

Život na selu daleko je smireniji od onoga u gradu. Stanovništvo se u pravilu bavi već ustaljenim poljoprivrednim aktivnostima koje su karakteristične za određeni dio godine. Jedino od čega najviše strahuju jesu vremenske neprilike koje ih mogu neugodno iznenaditi. Niti seoske cure nisu pošteđene obavezom, one su najčešće zadužene za čuvanje životinja i pranje rublja. Uz seoski život pisac vezuje samo pozitivne atribute, tj. želi naglasiti kako je jaz između seoskog i gradskog života nepremostiv. Takav život vode Marija i Jelka, naročito prije nego što su stupile u brak.

Marija pridigla lako ljetno modro odijelo skoro do koljena, privezla ga oko tankoga gipkoga pasa. (...) Gole, čvrste i bijele ruke umaču rublje u more, ožimaju ga, tuku po njemu peračom, a na žarkom suncu cikle se sitne i guste kapljice znoja po glatkom i jakom vratu i po nježnom zatiljku među kratkim, crnim i mekanim

kosama. Kad se pridigne, kad se osovi njeno čilo i vitko tijelo da malko odahne, pogledava ona svojim velikim i bezazlenim okom.... (Kumičić 2002: 59)

Naša mlađahna pastirica, dražesna Jelka, zasukala je visoko rukave svoje bijele košulje, tako da su joj se vidjele oble ruke koje su prama laktu bivale sve bjelije. Jelka je zdrava, čila i prekrasna djeвица. Oko koje pojmi i razumije uzvišenu i oplemenjujuću ljepotu oblika, mora da se ugodno zagleda u krasnu djevojku, prisiljeno je da se zaustavi na svakoj crti savršena sklada, ne može a da stane slatko presenećeno na njenom labuđem i punašnom vratu... (Kumičić 2001: 19)

Funkcija pastoralno-idiličnog ugođaja koji Kumičić koristi prilikom oslikavanja hrvatskog sela moguće je dovesti u vezu s njegovom političkom orijentacijom. Naime kao gorljivi pravaš zasigurno je imao namjeru da istakne pozitivne strane kraja kojemu je i sam pripadao. Budući da je stvarao u razdoblju kada su ilirci snažno djelovali, ne možemo zanemariti mogućnost da je upravo kroz svoje književne radove promovirao tadašnju ideologiju (Flaker 1976: 172).

b) djevojke iz urbane sredine

Potpuno razočaranje stanovnici Jasnova doživjeli su dolaskom njemačke obitelji Poher. Njezini ženski članovi svojim su ponašanjem odmah privukli pažnju čitavog mjesta. Za tadašnja poimanja bile su pretjerano *avangardne* što je u konačnici rezultiralo njihovom lošom asimilacijom. Radilo se o gospođi Rezi Poher i njezinim kćerima Mimi i Lujzi. Dolaskom u selo, za njih sparnu i smrdljivu sredinu, vrlo brzo počele su pakostiti seoskim djevojkama. Jedna od njih bila je i Jelka koja je postala glavni izvor njihovih tračeva. Ženske članice obitelji Poher primjeri su nemoralnih i bešćutnih osoba. Iako je i njihova karakterizacija dosta reducirana, kroz njihove međusobne dijaloge dobivamo bolji uvid o njihovom karakteru. Sestre Mimi i Lujza Poher jedinom aktivnošću kojom su se bavile od samog dolaska u selo odnosila se na zavođenje mlađe muške populacije. Tako je Lujza Poher, ni manje ni više, za oko zapeo Jelkin mornar Ivo

Marić. Razgovori koje su vodile sestre Poher sa svojom majkom, redovito su se ticala blaćenja Jelkinog podrijetla. Njezin plahi karakter pripisivale su lošem podrijetlu, tj. dovodile su je u vezu s njezinom majkom Tonkom. Ni jedna ni druga, kako su zaključile Poherice, nemaju seksipila i samim time ne mogu im konkurirati. U konačnici to *gadno leglo* napustit će Jasnovo i vratiti se svojem gradskom životu. Iako su potpuna suprotnost seoskim curama, njihova drskost i bezobraznost doprinosi dinamici radnje. Srazmjer između tih dviju krajnosti ženskih likova, (dobre – loše) na neki način ostavlja mogućnost raznim iznenađenjima koja proizlaze na temelju njihovih međusobnih razlika.

U romanu *Začuđeni svatovi* pojavljuje se ženski lik imena Elvira Saletti. Razlog zbog čega je posebno ističemo je taj što je njezin karakter teško odrediti isključivo dobrim, odnosno lošim. Elvira Saletti podrijetlom je bila Talijanka, no unatoč tome njezin je odnos prema domaćem stanovništvu bio korektan. S obzirom da su djevojke iz stranih zemalja u Kumičićevim djelima nositelji negativnih osobina, bilo je za očekivati da ćemo takav slučaj imati i kod Elvire. Za razliku od prethodno istaknutih ženskih likova, ova je Talijanka bila spremna prkositi društvenim konvencijama kako bi ostvarila svoju ljubav. Na neki način ona je lik koji se je pobrinuo da dovede u pitanje ondašnji stereotip o tome kako je strano uvijek loše i nepoželjno. Pokazala je kako nije opterećena nacionalnom pripadnošću i kako joj je to najmanje važno u ostvarenju svojega cilja. U bitnim trenucima ona je smogla snage i jasno izrekla svoje osjećaje koje gaji prema Marku. Do koje se je mjere bila spremna žrtvovati pokazuje sljedeći primjer:

- *Oče! - uzdahnu djevojka i pritisnu srce rukom.*

- *Elviro, dobra moja Elviro, govori, reci svom ocu, reci,*

što ti je?

- *On je...*

- *Elviro!*

- *On je nedužan... on je...*

- *Tko je nedužan!?*

- *Oče!*

- *Elviro! Govori!*

- *Smiluj mi se, ubij me... on je nedužan....*

(...)

- *Elviro, ne muči me! Govori!*

- *On je nedužan, ja se s njim razgovarah, on vam je javio da Alfredo leži u krvi...*

- *Što! S kim si se razgovarala?*

- *Marko Šabarić je nedužan. Oče, zapovjedi da ga oslobode. Ja ga...*

- *Elviro!*

- *Ja ga ljubim... (Kumičić 2002: 235)*

Možemo zaključiti kako je Eugen Kumičić u oblikovanju lika Elvire Saletti napravio odmak od crno-bijele karakterizacije. Ona nije jednodimenzionalan lik, štoviše u recipijentovim očima ona postaje jednim od razumnijih i bitnijih likova za samu radnju.

Prilikom karakterizacije likova česta je pojava hiperbolizacije. Ona podrazumijeva preuveličavanje, tj. pretjerano naglašavanje određenih osobina ili pak emocionalnog stanja radi postizanja određenog učinka. Krajnji produkt procesa hiperbolizacije je karikatura (Solar 1979: 73). U slučaju opisa Anastazije Murelli, supruge načelnika Ermana Murellija, Kumičić poseže za hiperbolizacijom. Opis njezinih dlaka na bradavici koja joj je umanjivala ljepotu lica, u romanu *Začuđeni svatovi* pojavljuje se čak tri puta. *Njezini obrazi bili su posve izmreškani gustim naborima, a sijede dlake dviju bradavica, što su bile među tim naborima, sjećahu te kakve blatne i tamnožućkaste kaljuže iz koje vire*

repovi raca koje su uronile glavom u vodu, burkajuć površinu (Kumičić 2002: 48). Kada bolje razmislimo, ovaj je opis moguće tumačiti i na drugačiji način. Možda je pisac samo htio iskoristiti mogućnost da bude uistinu realističan, bez ikakvog susprezanja. Takav opis zasigurno ne ide u prilog ženskom spolu, no ne možemo negirati kako u ovom slučaju nije nužno riječ o postupku hiperbolizacije.

Jasno je kako je Eugen Kumičić ostao vjeran crno-bijeloj karakterizaciji ženskih likova. Njegova namjera da naglasi njihove određene postupke ili fizičke nedostatke doprinijeli su oslikavanju njihovih osobnosti. Takvih je primjera u njegovim analiziranim djelima jako malo i upravo zbog toga ne možemo zaključiti kako je Eugen Kumičić bio pretjerano inovativan na planu karakterizacije likova.

3.2.3. Ljubavne intrige

Već samim time što Eugen Kumičić u svojim djelima ne zaobilazi lik fatalne žene, mogućnost pojave raznih peripetija nije isključena. Tim peripetijama dodatnu posebnost daju likovi starijih muškaraca koji pošto-poto žele zadovoljiti svoje seksualne nagone s daleko mlađim djevojkama. Njihovo zaziranje u veze mlađih parova izaziva nagle preokrete u odnosima među likovima.

Danas, u doba kada su partnerski odnosi daleko slobodniji, ne iznenađuje činjenica kako se pojava ljubavnih trokuta najčešće odobrava i prihvaća. Pojava ljubavnih intriga, unatoč vremenskom raskoraku, uvijek je aktualna.

Teško je jednoznačno odrediti njihov uzrok. Povođenje za animalnim nagonom, koji prikriveno čuči u svakom čovjeku, u takvim trenucima izbija na vidjelo. Nemogućnost njegova kontroliranja najčešće završava nepromišljenim i krajnje suludim postupcima (silovanje, raznim nastranostima...). Upravo će se u takvoj situaciji pronaći Alfredo Saletti (*Začuđeni svatovi*) i Franc Klinster (*Jelkin bosiljak*). Njih dvojica pokazat će interes za nemoralnim radnjama s mladim curama.

Alfredo Saletti, čovjek već s bogatim iskustvom, već po samom dolasku k svojoj obitelji u malo primorsko mjesto Lučicu ubrzo iskazuje interes za Mariju

Šabarićevu. Svoje je iskustvo iskoristio u organiziranju praćenja mlade djevojke tako što je angažirao dvojicu pomagača - Lovru i Luku. Njihova zadaća bila je da pomno prate Marijina kretanja kako bi je Alfredo mogao seksualno iskoristiti. Njihova nepažljivost imala je posljedice. Dobri duh, *nahod* Antonio, uspio je na vrijeme razotkriti njihove namjere i spriječiti Alfreda u njegovom naumu. Za razliku od njega, Franc Klinster uspio je u svojoj namjeri. Iako je čitava organizacija bila daleko jednostavnija, njegova agresivnost uspjela je ovladati krhku Jelku. Izdvojeni primjeri uzeti su kako bismo potvrdili postojanje nasilnog ponašanja prema nježnijem spolu u *Začuđenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku*. Kako bi se postigao potpuni dojam izdvojene primjere potrebno je kontekstualno uklopiti i sagledati u odnosu na ostatak radnje. Nama to sada nije cilj, budući da smo ih naveli s namjerom da ukažemo na neprihvatljivo kršenje dostojanstva ženskom stanovništvu u ruralnim područjima.

U slučaju Eugena Kumičića javlja se mišljenje kako je njegov odlazak u Pariz bio potaknut s namjerom da se upozna s načinom stvaranja francuskog pisca Emila Zole. On je bio je jedan od značajnih utemeljitelja i teoretičara naturalizma. Naturalisti su čovjeka promatrali više kao prirodno nego kao društveno biće jer njime upravljaju strasti, nagoni i temperament (Dujmović-Markusi 2009: 140). Elemente naturalističke poetike u Kumičićevom stvaralaštvu koji je inspiriran primorskom tematikom, moguće je potvrditi tek u natruhama i to u prethodno izdvojenim primjerima koji su se odnosili na ljubavne intrige. U nastavku izdvojit ćemo pasus koji donekle potvrđuje utjecaj naturalizma na Kumičićev stil pisanja.

Iz onog zakutka Jelka nije mogla nikuda uteći, jer je na jednoj strani zijevao ponor, s druge strane i iza nje bijahu stijene glatke i visoke, a pred njom, na izlazu, stoji pijani Klinster, držeći je čvrsto za ruku. Jelka ne zna što da učini, kako da se Klinstera oslobodi. Htjela je istrgnuti ruku, no u kapu su uzavrele sve životinjske strasti, on je bio odlučio da neće iz šaka ispustiti krasni plijen (Kumičić 2001: 88).

Julijana Matanović u ljubavnom sloju fabule *Začuđenih svatova* i *Jelkinog*

bosiljka vidi mogućnost provlačenja političkog stava. Naime ljubav prema voljenoj osobi povezuje s ljubavlju prema domovini (Matanović 2000: 57). U poveznici s time ne začuđuje činjenica kako su agresori redovito strani državljani koji žele pakostiti domaćem stanovništvu s namjerom da pokažu svoju superiornost i bahatost.

Hoćemo li pojavu ljubavnih intriga shvatiti kao Kumičićevu namjeru da na implicitan način ukaže na svoje političko opredjeljenje ili pak da isključivo postigne dinamiku u pripovijedanju ostaje na čitatelju. No jedno od mogućih tumačenja uloge takvih ljubavnih scena je namjera da se skrene pozornost na manje lijepo prizore koji su činili svakodnevnicu ondašnjeg društva.

Uzmemo li u obzir mišljenja povjesničara koja su nastala na temelju mnogobrojnih istraživanja publicističkih tekstova iz ondašnjeg vremena, uvidjet ćemo njihovu namjeru da ukažu na nepovoljan status žene u izuzetnom patrijarhalnom društvu. Izdvojit ćemo neke važnije zaključke do kojih su došli.

Žena na selu u 19. st. bila je daleko manje vidljiva od muškaraca. Ona je bila manje vrijedna u duhovnom i tjelesnom smislu. Prilazilo joj se je s mnogo predrasuda i pridijevali su joj se neopravdani epiteti. Bila je stiješnjena isključivo u sferu privatnoga, dakle od nje se je očekivalo da obnaša ulogu supruge, majke i domaćice. Nije dolazilo u obzir da bude uključena u javni život, to bi značilo da zapostavlja svoje obaveze i na neki način ruši dignitet obitelji kojoj je pripadala. U takvom su patrijarhalnom društvu na cijeni bile vrline poput: pobožnost, čistoća, umiljatost, nježnost, ljubaznost, skromnost, pokornost, samozatajnost. Osobito se je držalo do toga da žena u brak uđe kao djevica, sve ostale mogućnosti svrstavale su je u kategoriju bludnica i raspuštenica. Razlika između spolova uzimala se prirodnim pojavom, tome se nije nitko čudio. U takvom je društvu žena svedena na tijelo. Pravo muškarca bilo je da posjeduje žensko tijelo i seksualno ga iskorištava. Njezina uloga u takvom odnosu bila je da se svidi muškarcu, uveseli ga, ne ometa ga nepotrebnim razgovorima i učini mu život ljepšim. Tradicionalna žena predstavlja moralnu vertikalnu obitelji i nacije, ona je

čuvarica svojeg ognjišta i zaštitnica svoje djece. Istraživači tih tema, dotakli su se muško-ženskih odnosa u to doba i upozorili na ozbiljan problem zlostavljanja žena. Muškarci su često zanemarivali ženu, izlagali su je patnji i raznim oblicima mučenja. Unatoč tome ona je sve to strpljivo podnosila i prihvaćala biti objekt iskorištavanja (Šeko 2012: 144-156).

Budući da je i sam Eugen Kumičić živio u to doba, lako je moguće kako je u svoje fiktionalne tekstove uključivao sudbine žena koje je susretao i s kojima je imao priliku razgovarati. Dakle, književni tekstovi ne moraju nam služiti isključivo radi zabave, već i kao ozbiljna građa zahvaljujući kojoj dobivamo uvid u stanje društva iz prijašnjih vremena.

3.2.4. Naratološki zanimljivi dijelovi

Pripovjedni tekstovi glavni su interes proučavanja naratologa. *Osim toga, pripovjedni tekst prisutan je u svim vremenima i u svim društvima. Upravo zbog toga on je podložan promjenama* (Barthes 1992: 47). U skladu s time, pripovjedni tekst doživljava modifikacije i s obzirom na izmjenu književnih razdoblja. Naracija u djelima koja su nastala u razdoblju hrvatskog realizma pretežito je linearno organizirana, tj. događaji su ispriповijedani u linearnom slijedu. Zahvaljujući tome čitatelj može s lakoćom pratiti radnju fabule. Takva je situacija i u proznim tekstovima Eugena Kumičića, odnosno u *Začuđenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku*. Pripovijedanje u tim djelima postaje uzbudljivije u trenucima odvijanja ljubavnih spletki. Tekst dobiva na dinamici i događaji se ubrzanije nižu. Iako je Kumičić svoje umjetničko umijeće pokazao u opisima krajolika, većina čitatelja postaje angažiranija u trenucima kada iščekuje rasplet određenog događaja ili presudnu odluku pojedinog lika. Nije zanemarujuće na koji će način pisac organizirati svoje pripovijedanje, naprotiv to je jedan od bitnih pokazatelja njegova talenta.

Naratalogija se, između ostaloga, bavi proučavanjem načina na koji čitatelj suosjeća s određenim likovima. Količina informacija koje dobivamo o određenom

liku, odigrava bitnu ulogu o tome hoćemo li se emocionalno angažirati ili ne. C. W. Booth smatra kako je fikcija ta koja kontrolira poziciju čitatelja i da ona određuje pitanje suosjećanja. Nadalje, fikcija ne poziva čitatelja samo na suživljavanje već i na identifikaciju (Booth 1976: 413). Možemo se složiti kako je suosjećanje, pogotovo ženskog dijela publike, s djevojkama koje su iskorištavanje daleko veće nego što bi se očekivalo od muških čitatelja. No je li moguća identifikacija ostaje otvorenim pitanjem. *U tom slučaju bitnu ulogu ima pripovjedač, iz razloga što same informacije ne mogu izmamiti suosjećanje. Na njemu je da kontrolira njihov tijek, da prati od koga dolaze i što predstavljaju* (Currie 1998: 18).

3.2.5. Zaljubljeni mladići

Broj ženskih likova u romanu *Začudeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak* približno je podjednak broju muških likova. Opravdano ili ne, njihova je dominacija ipak veća. Kako je za ljubavne patnje potrebno dvoje, ne valja zanemariti ulogu muških likova u prethodno spomenutim djelima.

Složena psihološka karakterizacija redovito izostaje i u njihovom slučaju, stoga nećemo se zadržavati na tome. Pažnju preusmjeravamo na emocionalnu stranu tih mladića. U pravilu svoje su emocije pokazivali domaći mladići koji su neutješivo patili za svojim ljepoticama. Iznenadujuća je količina njihovih emocionalnih izljeva i svakojakih stanja malaksalosti koja su izazvana duševnim nemirima. Njihova posebnost bila je u tome, što su za razliku od nemilosrdnih stranaca, bili daleko osjećajniji i nježniji. Dovodeći ih u odnos sa ženskim likovima na trenutke pokazivali su veću odlučnost da se bore za uspješan ishod ljubavne veze. Mato, Marko i Ivo pravi su primjer romantičnih junaka koji su redovito čitavim bićem podrhtavali na spomen njihovih odabranica. Trenuci u kojima su morali biti odvojeni od njih teško su podnosili.

Tako primorska biljka bosiljak u analiziranim djelima postaje simbol vjernosti između dvoje mladih. I Jelka će često udisati njegov intenzivan miris,

koji ju je redovito podsjećao na voljenog Ivu.

Jelka duboko uzdahne i osjeti slatki miris bosiljka koji se je, obliven mjesečinom, zelenio i sjajio kraj njezina bijeloga ramena. Naglo se maši rukom za grančicu, otkine je i pomisli: Ajme brode, što mi nisi bliže... (Kumičić 2001: 61)

3.3. Narodna tematika (odnos čovjeka i prostora)

Posljednji tematski blok ovoga rada odnosit će se na promatranje društvenog konteksta u koji je situirana fabula *Začudjenih svatova* i *Jelkinog bosiljka*. Ponajprije zanimat će nas opis seoskih i gradskih sredina, mentalitet stanovništva kao i nematerijalne vrijednosti koje čine određenu zajednicu prepoznatljivom i neponovljivom.

Radi se o tematici koja je u hrvatskoj književnosti 19. st. zadobila puni procvat. Gotovo da nema pisca iz toga razdoblja koji je nije obradio na određeni način. Zbog njihovog velikog broja izdvojit ćemo neke od njih. Ante Kovačić (*Fiškal, U registraturi*), Ksaver Šandor Gjalski (*U noći, Pod starim krovovima*), Vjenceslav Novak (*Nezasitnost i bijeda, Iz velegradskog podzemlja*), Eugen Kumičić (*Začudjeni svatovi, Jelkin bosiljak, Sirota*) itd.

Upravo u tom slučaju vidimo mogućnost čitanja književnog teksta na način kako bi to činili antropolozi. Takav pristup otkriva novo lice teksta, tj. približuje klasičnu filologiju nekim drugim disciplinama (antropologiji, folkloristici, etnologiji, povijesti). Za antropologe književnost je pravo mjesto gdje mogu razotkriti ljudsku prirodu kakva je bila unazad nekoliko stoljeća. Na temelju dobivenih informacija oni stvaraju reprezentacije (predodžbe) života određene zajednice. Uporaba književnog diskursa u antropologiji dovodi do tzv. *poetike kulture* (čitanje kulture kroz književne tekstove). Književni tekst pokušava se razumjeti u jednom širem kontekstu³.

³ U oblikovanju ovoga dijela teksta služila sam se bilješkama koje su nastale na kolegiju *Hrvatska književna antropologija i rano novovjekovlje*. Nositeljica kolegija bila je dr. sc. Saša Potočnjak.

3.3.1. Odnos seoske i gradske sredine

Dihotomijski odnos selo – grad predstavlja vertikalnu os oko koje se dalje oblikuje radnja *Začuđenih svatova* i *Jelkinog bosiljka*. Čitatelj ima priliku istodobno uspoređivati karakteristike seoske i gradske sredine. Osim toga, on se nesvjesno priklanja jednoj od tih dviju sredina ovisno o tome koje su njegove osobne preferencije. Eugen Kumičić stavio je jači naglasak na opis seoske sredine, dok je gradsku sredinu prikazao posredstvom likova pridošlica.

Stanovništvo seoskih zajednica funkcionira po načelu: *Svi za jednog, jedan za sve*. Stupanj povezanosti između članova takve zajednice daleko je veći, nego što je to u gradskim sredinama. Iako se često ne mogu vidjeti ni na kraj oka, u teškim trenucima ne zaboravljaju jedni na druge. Oni dijele veliki broj zajedničkih tema i sjećanja na prijašnja vremena. Između ostaloga, to nam potvrđuje razgovor između Franeta i Tonke. *Stari smo, stari, dragi Frane! – klimaše Tonka./ Ako smo i stari, no ovakve bure još nismo ni doživjeli* (Kumičić 2002: 14). Upravo su stariji članovi zajednice zaslužni za čuvanje nematerijalnog bogatstva, pod tim pojmom mislimo na narječja, običaje, vjerovanja, pjesme. Naposljetku, oni su vrlo često krvno povezani i to je glavni razlog zbog čega ne žele tako lako napuštati rodno mjesto. S druge strane, takvo ponašanje ima i negativne posljedice. Eugen Kumičić ih nije prešutio, naprotiv javno priznaje kako su nepismenost i mentalna ograničenost veliki problem seoskog stanovništva. Osim što to pokazuje na primjeru zvonara Franeta, on bez ustručavanja ukazuje i na Marijinu neukost.

Meni je pripovijedao gospodin plovani da ima velikih gradova i u novom svijetu, no čekajte, kako se zove taj novi svijet? – pitaše Marija rastreseno. Amerika – pouči je brat. Da, da, Merika – potvrdi Marija (Kumičić 2002: 103).

Unatoč nedostacima seosko stanovništvo ne prihvaća nagle promjene, zadovoljava se s postojećim stanjem i u tome vrlo često ustraje. Autor ne parodira seoski način života, naprotiv cijeni ga i ukazuje na njegove pozitivne strane. Za razliku od njih stanovnici gradskih sredina drugačije su naravi. Pokazuju veći interes za brzoprolaznim užicima, zanemaruju obiteljski život i povode se za

materijalnim. Suživot s pripadnicima seoske sredine teško prihvaćaju, odupiru mu se i stalno ispituju načine kako da im napakoste.

3.3.2. Jezične posebnosti

Podjela selo – grad vidljiva je i na planu jezične karakterizacije. U prošlosti pridošlice iz grada redovito su se služile talijanskim ili njemačkim jezikom. Ti su jezici uživali status prestiža što je bilo u direktnoj poveznici s političkim utjecajem. Kako su talijanske trupe redovito paradirale istarskim područjem, ne začuđuje činjenica kako je dobar dio zajednica bilo dvojezičnim. No ipak žitelji seoskih sredina sačuvali su posebnosti svojega načina izražavanja. Tako likovi u *Začudenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku* koji žive na selu, redovito se služe velikim brojem poslovice, dosjetka pa čak i kletvi. Upravo je taj segment bitan u dočaravanju ljepote govora određenoga kraja. U nastavku izdvajamo neke od zanimljivih narodnih uzrečica iz analiziranog romana i pripovijetke.

Hvali more, drž' se kraja. – 'more krije velike i neslućene opasnosti'

More je more. – 'ne može se protiv njega'

Aj, ti more, ljuto more! – 'moliti more da se utiša, smiri'

Mlatiti more. / Lomiti se po moru. – 'plovidbom mukotrpno zarađivati kruh'

Veslom žuljati ruke. – 'zarađivati kruh kao mornar, ploviti'

Svaki oltarić, ima svoj križić. – 'svaka obitelj ima svoj teret'

Ne stoji kuća na zemlji, nego na ženi. – 'žena ima važnu ulogu u obitelji'

Zaklela se zemlja raju, da se sva otajna znaju. – 'istina uvijek izađe na vidjelo'

Lako za lopove, a teško poštenim ljudima. – 'lopovi se uvijek snađu, pošteni uvijek nastradaju'

Izlemati do svetoga ulja. – 'istucite ga na mrtvo ime'

Pusto ti ne bilo. – 'dabogda imao potomstvo u životu'

Ta što ne ničeš gdje te ne siju. – 'što se petljaš u stvari koje te se ne tiču'

Ej, stare diple! – 'stara, poznata pjesma, ništa nepoznato ili novo'

Kad ga ugrabi mjesec suncu. – 'kad ga proguta mrak, kad nestane'

Navesti vodu na svoj mlin. – 'raditi misleći u prvome redu na svoju korist'

Grob mu kosti izmlatio! – 'poželjeti nekome veliko zlo'

Za vas bi i u more skočio! – 'žrtvovati se za nekoga'

Ići pod lipu. – 'umrijeti'

3.3.4. Tradicionalne djelatnosti

Činjenica je da jezik određuje čovjeka kao pripadnika određene društvene skupine, no u tome bitnu ulogu ima i izbor aktivnosti s kojima se on bavi. Tako su u prošlosti postojali vrlo rijetki poslovi koji su se obavljali isključivo u ruralnim sredinama. Način njihova izvođenja bio je poznat isključivo pripadnicima te zajednice. Danas o njima znamo jako malo ili ako i znamo njima se rijetko tko bavi. Radilo se uglavnom o fizičkim poslovima koje su obavljali muškarci i žene. Budući da je trebalo prehraniti mnogobrojnu obitelj, nije bilo prostora neposluhu i odbijanju određenih zaduženja. Tako su i seoske cure imale svoje svakodnevne zadatke koje su morale poslušno izvršavati. S obzirom na njihov karakter možemo zaključiti kako ti poslovi nisu spadali u kategoriju najtežih, što je najvjerojatnije bilo u poveznici s njihovom dobi, no iziskivali su vještu izvedbu. Tako su Marija i Jelka bile zadužene za pastirske poslove koje su obavljale isključivo u ranojutarnjim ili popodnevnim satima. To bi značilo da su stariji ukućani predvidjeli mogućnost mladenačkih razgovora, zabavljanja pa čak i raznih dodvoravanja. Upravo zbog toga postojalo je nepisano pravilo da u trenucima dok se čuva stado djevojke ne smiju sjediti prekriženih ruku, već moraju plesti, šivati, sakupljati grančice ili sezonsko bilje. S takvim su se napucima susretale i Marija i Jelka o čemu čitamo u *Jelkinom bosiljku*. Kada se nisu bavile pastirskim poslovima, odlazile bi na obalu prati rublje i to po nekoliko sati. Radilo se o

aktivnosti koja je zahtijevala poznavanje niza postupaka koji su u konačnici dovodili do uspješnog rezultata. Sama je Marija na povratku za kući čak po nekoliko puta spuštala *brentu* punu rublja kako bi predahnula od napornog posla. Nije im uvijek bilo lako, naprotiv često su puta imale gorak okus u ustima. U času kada bi osjetile klonuće ili veliku žegu morale bi strpljivo podnositi i nadati se boljim danima. Eugen Kumičić u svojim djelima opisuje kako su mlade djevojke na sebe vezivale *plašćenicu*⁴, naziv za jedan oblik trake uz pomoć koje bi svezale teret kako bi ga lakše nosile.

Marija otvori laz i uniđe u dolac, pa stane slagati breme na plašćenicu, na uprtu koji bješe protegnula po strništu. (...) Kad djevojka naravna breme, sjede na zemlju i provuče glavu kroz plašćenicu. Plašćenica važna je stvar u životu svake Primorke, to je ponos djevojački (Kumičić 2002: 138).

Zanimljivo je kako se takvim poslovima nisu bavile gradske cure. Razlog tome možemo pripisati njihovoj namjeri da zadrže status povlaštenih i nakon što su pristale doći živjeti na selo. Suviše je i govoriti koliko je bilo potrebno međusobne tolerancije kako bi se nadišle mnogobrojne netrpeljivosti i nepodnošljivosti.

U ovom kontekstu valja istaknuti kako su se primorske cure u slobodno vrijeme bavile izradom vezenog rupca. Taj je postupak opisan u pripovijetki *Jelkin bosiljak* što je izuzetno dobro, budući da većini današnjih recipijenata nije poznat način na koji se to radi.

Onoga dana bila je Jelka sa sobom ponijela bijeli rubac, na kojem je već prije počela vesti širok rub. Za taj svoj posao nije trebala uzoraka i opisa pomodnih žurnala. Sve one nježne i umjetno pravilne crte, kojima se čude i obrazovane gospodske kćeri, vadila je ona iz svoje mudre glavice, onako nasumce, kako bi joj se činilo da je ljepše i bolje (Kumičić 2001: 53).

⁴ *plašćenica* – široka i dugačka vrpca koju žene vežu preko leđa, provlače kroz nju glavu i prte na leđa čvrsto povezan teret'

Estela Banov (2011.) upravo vještinu izrade vezanog rupca povezuje s etnografijom i folklorom Istre. Dakle, ona u tome vidi namjeru da se istakne autohtonost određenog prostora. Nadalje, motiv vezenog rupca dovodi u vezu s usmenom poezijom iz razloga što se u njoj vrlo često spominje. Nije naodmet spomenuti njezino tumačenje o tome što je potaknulo Eugena Kumičića da opiše tu djelatnost. Ona smatra kako je Kumičić čitao istarsko glasilo *Naša sloga* u kojem su se redovito objavljivale narodne pjesme. Pretpostavlja kako je upravo time bio inspiriran u trenutku kada je pisao svoje tekstove (Banov 2011: 141).

U nastavku izdvojit ćemo dva još uvijek aktualna zanimanja koja u većini slučajeva obnašaju pripadnici muškoga spola. Jedno od njih odnosi se na mornarsku profesiju koja gotovo da nije zaobišla niti jednog Primorca. Osim što je riječ o poslu koji iziskuje mnogo fizičkog napora, usto podrazumijeva odvajanje od obitelji i od rodnoga zavičaja. Možemo reći kako je svaka muška osoba koja se okušala u tome, spoznala što znači teško zarađen kruh. Za drugu profesiju često se kaže da je poziv, što znači da podrazumijeva posebno poslanje za kojega su rođeni samo određeni pojedinci. Riječ je o svećeničkom pozivu koji je u prošlim vremenima uživao status prestiža i poštovanja od strane puka. Upravo je uloga svećenika naglašena u Kumičićevoj književnoj građi koja pripada tzv. istarskom životu. Svećenik je bio glavni izvor informacija, o njegovom milosrđu ovisilo je hoće li udijeliti oprost za grijeh ili će jadnog čovjeka prepustiti grižnji savjesti. Zamjeriti se Bogu za vjernike je najveći grijeh i upravo zbog toga valjalo je biti u dobrom odnosu s njegovim posrednikom na zemlji. Svaka je majka svoga sina htjela vidjeti u svećeničkom habitu, prvenstveno iz razloga što je to značilo duhovnu i materijalnu sigurnost za obitelj iz koje je potekao.

Komu li je bolje kod nas negoli gospodinu plovanu? Pop, plovan! Joj draga Marijo! Okreni se dva-tri puta pred oltarom, reci nekoliko riječi: Gospodin s vama! Pa eto dvije-tri cvancige u džepu, već kakova je sveta misa. A onda pogrebi, vjenčana, krštenja, sve to, sve! Pa imaju i plaću od cesara, bog mu daj svako

dobro, da, da, plaću; ta tko bi kazao cesaru, da nije plovana, koliko se ljudi rodilo, koliko ih je uzraslo... (Kumičić 2002: 36)

3.3.5. Tragovi usmene književnosti u analiziranim djelima E. Kumičića

Već smo u prethodnome dijelu rada spomenuli kako je Eugen Kumičić pokazivao interes za praćenjem raznih publicističkih tekstova koji su obrađivali teme iz područja narodnog života. Nije bio indiferentan prema takvom štivu, naprotiv poslužio mu je kao inspiracija u vlastitom stvaranju. Tako u *Začudenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku* uočavamo njegovu namjeru da skrene pozornost na važnost usmene književnosti. Upravo će stihove pojedinih, već odavno zaboravljenih, pjesama izgovarati njegovi likovi tako što će istodobno obavljati kojekakve svakodnevne poslove. Dakle, pjesma je imala funkciju da rastereti čovjeka od napornog rada i da mu preusmjeri pažnju na lakše i ljepše teme. Treba imati na umu kako se ne radi o pjesmama zanemarive estetske vrijednosti, naprotiv one imaju važno mjesto u izgradnji našeg složenog kulturnog identiteta. Kako su predmet naše analize dva Kumičićeva prozna teksta, jasno je kako će dijelovi koji pripadaju usmenoj književnosti biti zastupljeni u vrlo maloj količini. U ovoj situaciji čitatelji Eugena Kumičića nalaze se u privilegiranom položaju, s obzirom da iščitavajući njegova umjetnička djela paralelno dobivaju uvid u tekstove ili naslove tekstova koji su se stoljećima prenosili s generacije na generaciju i to prvenstveno na kvarnerskom i dalmatinskom području. U ovom slučaju usmenu književnost, točnije poeziju upoznajemo posredstvom književnih tekstova. U hrvatskoj književnosti nije strana pojava supostojanja usmene i pisane književnosti. Kroz povijest intenzitet njihovog prožimanja nije bio isti, no s obzirom na koji se način očituje njihovo ispreplitanje moguće je izdvojiti tri modela: *prihvatanje poetičkih obilježja usmene književnosti u pisanoj književnosti (stil, tematika, formulativni oblici, likovi – junak...); uklapanje dijelova ili cjelokupnih usmenoknjiževnih tekstova u pisana književna dijela; sabiranje usmenoknjiževnih tekstova i njihovo objavljivanje u časopisima,*

kalendarskim publikacijama, samostalnim zbirdama, antologijama (Banov 2011: 41). U romanu *Začuđeni svatovi* i pripovijetki *Jelkin bosiljak* uočavamo primjere koji bi prema prethodno navedenoj klasifikaciji pripadali drugoj skupini. Uglavnom se radi o intertekstualno uključenim stihovima za kojima se posezalo⁵ u najbanalnijim životnim situacijama. U trenutku kada je majka uspavljivala dijete potiho bi znala zapjevati sljedeće stihove: *Jedri brode, široko ti more*. (Kumičić 2001: 35) ili za vrijeme dok bi djevojka obrađivala zemlju veselo bi uskliknula: *Hitala Mare pešćice u more!* (Kumičić 2002: 136). Kako bi se Eugen Kumičić na neki način iskupio čitatelju, pjesmu *Vrbniče nad morem* odlučio je podastrijeti u cijelosti. Nalazimo je u pripovijetki *Jelkin bosiljak* i to kao uvodni tekst drugome poglavlju.

*Vrbniče nad morem,
Visoka planino!
Trajna nina ni nena!
U tebi se goje
Po izbor djevojke.
Jedna drugoj kaže:
Stan gori, sestrice,
Da mi donesemo
Te hladne vodice;
Da mi zalijemo
Te naše rožice;
Lipu mažuranu
I sitni bosiljak!* (Kumičić 2001: 17)

Činjenica je da upravo takvi tekstovi intenzivno dočaravaju ugođaj primorskog kraja. Iako su jednostavnog karaktera, način na koji su strukturirani

⁵Ne možemo u potpunosti reći kako stihovi tih pjesama ne egzistiraju još i danas. Trebalo bi provesti određeno istraživanje kako bismo, barem okvirno, dobili uvid u trenutno stanje.

pamtljiv je većini populacije. Očito su usmeni kazivači bili izrazito inspirirani morem, iz razloga što je ono neizostavni motiv i u prethodno spomenutim pjesmama.

Osim kraćih pjesama, iščitavajući analizirana djela često nailazimo na pojam *zabugariti*. Moguće ga je povezati s *bugaršćicama*, tj. pjesmama dužeg stiha koje su se izvodile na našem području. One su prepoznatljive po svojem sumornom ugođaju i namjeri da sažmu životnu mudrost i iskustvo čovjeka na određenom prostoru. Iako ih Eugen Kumičić nije uključio u svoja djela, vjerojatno zbog njihove dužine, dao je do znanja da poznaje usmenu tradiciju hrvatskog prostora i da ima pozitivan stav prema njoj.

Upravo su hrvatski ilirci u svojem književnom stvaralaštvu posezali za usmenom tradicijom. Razlog tome bila je namjera da snažno djeluju na emocije stanovništva, budući da je njihov cilj bio konstituirati jedinstvenu naciju. S obzirom na tu činjenicu, možemo zaključiti kako je književnost u tom periodu imala utilitarnu ulogu. Iako je Eugen Kumičić na književnu scenu nastupio nešto kasnije, ideje iliraca još su se dugo osjećale. Korištenje usmenih književnih oblika u cilju postizanja određenih političkih ideja bio je vrlo lukav pothvat. Težnja da se tzv. *niski stil* uklopi u visoki imao je za cilj privući veći broj publike koja će čitati njihova djela i usto prikloniti se njihovim ideološkim uvjerenjima (Banov 2011: 40-49).

3.3.6. Pučka praznovjerja

Iako su stanovnici Jasnova i Lučice bili izrazito pobožni, to ih nije sputavalo da o svojoj sudbini doznaju nešto više uz pomoć raznih gatanja, gledanja u karte, rasporeda zvijezda i sl. Takve su se aktivnosti radile potajice i što je moguće vještije kako bi njihov rezultat u konačnici bio što uspješniji.

Mišljenje Crkve je da do praznovjerja dolazi zbog slabe vjere i nedovoljne predanosti Bogu. Ona to shvaća kao grijeh koji je već dugo prisutan i lako zavede čovjeka. Gotovo da nema ljudskog stvora koji nije pokazao interes da dozna kakva

ga budućnost čeka, koje će ga nevolje snaći ili koliko će dugo živjeti⁶. Dakle, znatiželja je normalna pojava koja je prisutna u čovjeka od njegova postojanja. Dodatni razlog zbog čega smo skloni takvim stvarima je taj što rezultate dobivamo odmah. Ukoliko bi oni bili loši, čovjek panično poduzima razne korake kako bi preduhitrio najavljenju nesreću. Teško je u postocima reći koliki broj ljudi vjeruje u razna praznovjerja, budući da dobar dio njih o tome nerado govori. Smatra se kako čovjek današnjice na takve stvari gleda s podsmjehom i dozom sumnje, no to ne znači kada bi bio u prilici da mu takvi postupci pomognu u ostvarenju cilja ne bi posegnuo za njima. Iako ih Eugen Kumičić uvrštava u svoja djela, pučka praznovjerja nisu prisutna samo u uzobalnom području. Radi se o pojavi koja je aregionalna i ahistorična. Naravno, ne moraju svi rituali koji stoje u pozadini određenog praznovjerja biti poznati svim zajednicama.

U *Začuđenim svatovima* nailazimo na jedan zanimljiv primjer. Opisana je čudesna moć svetog dima zapaljenih maslinovih grančica koji je služio za protjerivanje zlih uroka⁷. Za takvim se postupkom posezalo u trenucima kada bi zlonamjerne susjede *bacile zlo oko*, tj. uroke na zgodne djevojke s namjerom da im napakoste. Tada bi stare majke zapalile mirisave grančice i promrmljale nekoliko nerazumljivih riječi kako bi rezultat bio što uspješniji. Osim toga, bilo je važno da vani grmi ili snažno pada tuča kako bi u potpunosti bili zadovoljeni svi uvjeti (Kumičić 2002: 33). Niti u *Jelkinom bosiljku* Eugen Kumičić nije škrtario u tome da uključi primjere pučkog praznovjerja. Izdvojit ćemo dva primjera. Prvi primjer jače je ambijentalno obojan, radi se o tome da postoji vjerovanje kako kamenčići s otoka Osora uspješno djeluju na ugriz zmije. Specifični su po tome što njihovo djelovanje nije ograničeno samo na prostor otoka, već na čitav svijet. Dakako, i u ovom slučaju postoje uvjeti koje valja zadovoljiti kako bi se postiglo ozdravljenje onoga tko se nađe u toj situaciji. Kao prvo, važno je da kamenčić bude s otoka Osora i da se drži u desnom džepu hlača.

⁶ <http://www.svetlorijeci.ba/novosti/put%C4%8Dka-praznovjerja> (datum pristupanja 3. srpnja 2017.)

⁷ *uroci* – 'zli čini koji mogu na nekoga navesti nesreću, bolest'

Kao drugo, važno je poštivati sv. Lovrinca jer je upravo on blagoslovio te kamenčiće i učinio ih svetim. Drugi primjer odnosi se na Špiru Ostojića, starog vračara koji je bio poznat po svojim tajanstvenim moćima. Nije bilo stanovnika Jasnova koji nije znao za njega. Zvali su ga upomoć u raznim nevoljama. Osim u izlječenju ljudi, pomagao je i u izlječenju stoke. Za takve je situacije imao posebnu tehniku. Uz izgovaranje čudnih riječi, Špiro bi mahao nožem po zraku, potom bi pljunuo u tri kamenčića i bacio ih preko desnoga ramena. U konačnici, ubo bi životinju u jedno uho (Kumičić 2001: 82).

Čitajući takve primjere možemo pomisliti kako je čovjek u 19. st. bio izrazito naivan i pretjerano strašljiv. No kada promislimo bolje niti današnji čovjek ne reagira puno razumnije u trenucima kada mu je teško i želi pošto-poto iznaći način da riješi svoje probleme. Pojava praznovjerja postoji i danas, samo što se o tome šuti i nerado spominje u društvu.

4. Romantičar, realist, naturalist

Nakon što smo proveli analizu *Začuđenih svatova* i *Jelkinog bosiljka* na trima tematskim razinama, dobili smo uvid u složenost i stil Kumičićeva pisma. Komparacijom tih dvaju djela, mogli smo uočiti veliki broj sličnosti. Njihova razumljivost nije bila upitna, naprotiv to je jedna od bitnih prednosti Kumičićeva načina pisanja. Upravo zbog toga, recipijent ne odlaže takvo štivo već mu se iznova vraća.

Začuđeni svatovi (1883.) i *Jelkin bosiljak* (1881.) nastali su u drugoj polovici devetnaestog stoljeća, razdoblju kada je veliki broj pisaca bilo politički aktivno. Kao što smo već rekli, Eugen Kumičić bio je jedan od gorljivih članova Stranke prava. Osim njega, u skupinu pravaša spadali su: Silvije Strahimir Kranjčević, Ante Kovačić, Vjenceslav Novak i dr. Smatra se kako je pravaštvo odigralo bitnu ulogu na formiranje hrvatskog realizma. Radi se o literarnoj pojavi na čije je oblikovanje utjecalo čitav niz različitih silnica. Od političkih, društvenih, ideoloških, estetskih i prije svega literarnih. Hrvatskom realizmu vrlo

često pridjeva se atribut *zakašnjeli*, razlog tome je taj što se je na našim prostorima pojavio nešto kasnije u odnosu na europski realizam. No, to ne znači da nije imao dodirnih točaka s njime. Njegove specifičnosti ogledaju se u: isticanju nacionalne uloge književnosti, regionalizmu i ispreplitanju raznih poetika (Nemec 1994: 141-142). Zaključujemo: naočigled jednostavan, ali u suštini dosta složen. Upravo tu mozaičnost različitih poetika pokušat ćemo sagledati na primjeru *Začuđenih svatova* i *Jelkinog bosiljka*.

Krenut ćemo od realističnog sloja romana, s obzirom da je njegova dominantnost vidljiva na tematskoj razini. Dakle, Eugen Kumičić jako je dobro prikazao srazmjer u kvaliteti življenja između ruralnog i gradskog stanovništva. To smo mogli vidjeti po izuzetno detaljnim opisima: interijera i eksterijera primorskih kućica, težačkih poslova, prehrambenih navika, načina odijevanja mladih djevojaka. Upravo je u tom dijelu uspio prikazati *sirovost* svakodnevnog života bez imalo pompoznosti. Nadalje, uključit će teme koje se tiču odnosa domaćeg i stranog stanovništva. Ukazat će na probleme koje proizlaze iz njihovog različitog mentaliteta i svjetonazora. Isto tako, neće biti imun na društvene običaje i razna praznovjerja koja su doprinijela originalnosti i neponovljivosti jedne društvene zajednice. Kada je u pitanju ljubavna tematika i težnja da se prikažu prirodne ljepote jednoga kraja, u tome je Eugen Kumičić vrlo često izlazio iz okvira realistične poetike. Iako je načelo *opisnosti* u potpunosti zadovoljeno, valja upozoriti kako nisu svi opisi jednake estetske kvalitete. Naime, moguće je izdvojiti dobar dio opisa koji su vrlo lirični, besprijeekorni, prožeti visokim stupnjem emocionalnosti i naginju ka patetici. Takvo nešto zasigurno ne pripada karakteristikama realizma. Slična je situacija i s ljubavnom tematikom. Osim što je čitatelj u situaciji da upoznaje mlade parove, tuga koju iskazuju zaljubljeni mladići gotovo da je nezamisliva. U takvim situacijama Eugen Kumičić čini korak unatrag, odnosno približava se poetici romantizma. Uza sve to, prikaz društvenog stanja u *Začuđenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku* ne pada u drugi plan. Samim time Kumičićeva težnja da objektivno prikaže socijalno stanje društva kojemu je

i sam pripadao nije tako jednostavna. Načelo istinitosti jedno je od najvažnijih načela koje bi realistični pisac trebao zadovoljiti. Istini na volju oko njega može se puno raspravljati. Ono čime je Eugen Kumičić u svojim djelima dodatno potkrijepio navedeno načelo je odabirom sveznajućeg pripovjedača i uvođenjem jezika sredine. Sveznajući pripovjedač dosljedno je prisutan u *Začuđenim svatovima*, tj. on je izvan priče i ne unosi vlastite komentare. U *Jelkinom bosiljku* situacija je vrlo slična, no s jednom razlikom. Koristeći se Genettovom terminologijom (Genette 1992) objasniti ćemo o čemu je riječ. Na posljednjim stranicama pripovijetke heterodijagetski pripovjedač biva zamijenjen homodijagetskim. To znači da je do tada pripovjedač pripovijedao o nečemu u čemu sam nije sudjelovao, da bi potom *zakoračio* u radnju i iznio vlastitu ispovijest o osjećajima prema rodnome zavičaju. Nadalje, mogli smo uočiti kako se jezik pripovjedača razlikuje od jezika većine likova. Likovi koji su pripadali seoskim sredinama redovito su posezali za raznim regionalno specifičnim poslovicama, doskočicama, pa čak i psovkama. Eugen Kumičić nije se odlučio da likovi vode dijaloge isključivo na određenom dijalektu, s pretpostavkom da bi takve dionice bitno omele čitatelje koji ne poznaju dovoljno dobro čakavsko narječje. U konačnici, možemo reći kako su elementi koji idu u prilog realističnoj poetici najmnogobrojniji i najdominantniji, no zajedno s njima supostoje i elementi drugih poetika o čemu ćemo reći nešto više u nastavku rada.

Romantičarski sloj romana najuočljiviji je na planu karakterizacije likova. Likovi su u analiziranim djelima redovito podijeljeni na dobre i loše. Dakle, u pravilu korištena je crno-bijela karakterizacija likova. To znači da su određeni likovi nositelji isključivo pozitivnih, odnosno negativnih osobina. U tom pogledu Kumičić nije bio pretjerano inovativan, naprotiv nastavio je romantičarsku tradiciju. Upravo je ta podjela došla do izražaja kod ženskih likova, oni su ili pretjerano idealizirani ili u potpunosti ocrnjeni. Složena psihološka karakterizacija, koja je potrebna kako bismo stekli dojam osobnosti pojedinog lika, u Kumičića redovito je izostala. Mogli bismo navesti likove poput nahoda

Antonija ili Elvire Saletti koji su pokazali odmak od tipične crno-bijele karakterizacije, no to je još uvijek daleko od oblikovanja aktivnih likova koji se čitatelju predstavljaju u različitom svijetlu. Nadalje, bol koju zaljubljeni mladići osjećaju prema svojoj odabranici podsjeća na romantičarske junake. Oni su nježni, vrlo često rastrojeni i neodlučni. Osim toga, u ljubavnim pričama ne nedostaje ljubavnih zapleta, tajanstvenih pisma i čudnih rodbinskih odnosa. Te su priče redovito koncipirane na vrlo sličan način, bez pretjerane domišljatosti. Također, doza misterioznog i neobjašnjivog nije izostala. Njezina prisutnost doprinijela je stvaranju napete atmosfere i nepredvidivog raspleta.

U konačnici valja nam se osvrnuti na još jednu poetiku. U ovom slučaju mislimo na poetiku naturalizma koja je u analiziranim djelima zastupljena tek u natruhama. Razlog zašto je spominjemo je taj što se za Eugena Kumičića često govori kako se je zalagao za poetiku naturalizma, no kako je nije nikada uspio implementirati u svoj stil pisanja (Dujmović-Markusi, Rossetti-Bazdan 2009: 187). Uistinu tome je tako, naročito u *Začuđenim svatovima* i *Jelkinom bosiljku* u kojima gotovo da ne nailazimo primjer koji bi to mogao potvrditi. Jedini primjer na koji se možemo pozvati odnosi se na nasilne scene u kojima muškarci posežu za mladim djevojkama radi zadovoljenja seksualnih nagona.

Zaključno možemo reći kako Eugen Kumičić nije težio pretjeranoj složenosti u samoj organizaciji građe romana i pripovijetke. Svoj talent htio je pokazati u njihovoj stilskoj izvedbi. Iako je prožimao različite poetike, nije pokazao pretjeranu kreativnost u tom smislu. Prosječni čitatelj zadovoljit će se njegovim načinom pisanja, no već oni malo zahtjevniji tražit će nešto više od onoga što je Eugen Kumičić ponudio u djelima koje ubrajamo u tzv. *građu iz istarskog života*.

5. Zaključak

Krešimir Nemeć analizirana djela Eugena Kumićića ubrojio je u tzv. *zlatno doba hrvatskog romana*. Samim time jasno je dao do znanja kako cijeni i prepoznaje Kumićićevu umjetničku dimenziju. Smjestio ga je uz sam bok vrlo uglednih i uspješnih pisaca hrvatskog realizma. Između ostaloga, Ksavera Šandora Gjalskoga, Josipa Kozarca, Vjenceslava Novaka, Antu Kovaćića, Eugena Tomića i dr. Dakle, sve redom vrhunski pisci koji su ostavili izniman trag u hrvatskoj književnosti. Nakon što smo stekli uvid u jedan dio Kumićićeva književna korpusa, valja priznati kako nismo ostali iznenađeni načinom na koji je oblikovao svoje prozne tekstove.

Određena doza prepoznatljivosti proizlazi iz njegove namjere da radnju književnih tekstova smjesti u istarski uzobalni ambijent te na takav način upozna čitatelje s prirodnim ljepotama njegova rodnoga kraja. Upravo zbog toga posebnu pozornost pridao je detaljnim opisima kako bi recipijent s lakoćom u svojoj svijesti evocirao čitav niz slika koje će u konačnici u njemu pobuditi pozitivne emocije i naklonost prema tom području.

O ispreplitanju raznih književnih poetika, koje je moguće detektirati u *Začudnim svatovima* i *Jelkinom bosiljku*, već smo govorili u prethodnome dijelu rada. No valja još jednom istaknuti kako je Eugen Kumićić neupitno pisac u čijim se djelima najviše razabire dominacija realističnih elemenata, unatoč tome što zajedno s njima supostoje elementi drugih književnih poetika. Shodno tome u prvi plan u analiziranim proznim tekstovima *izbija* socijalna tematika, stoga možemo reći kako je riječ o socijalnom romanu i socijalnoj pripovijetki.

Neovisno na to što Eugen Kumićić nije iznenadio načinom na koji je oblikovao svoje umjetničke tekstove, njihova vrijednost nije sporna. Upravo zbog toga njegova djela koja pripadaju tzv. *građi iz istarskog života*, ponajprije mislimo na *Začudene svatove* i *Jelkin bosiljak*, zaslužuju pažnju čitalačke publike.

6. Sažetak, popis ključnih riječi

Ovim radom htjeli smo skrenuti pozornost na važnost Eugena Kumičića u hrvatskoj književnosti. Budući da se radi o autoru koji ima pozamašan broj književnih djela, radi lakše preglednosti, ona se redovito grupiraju s obzirom na njihovo tematsko određenje. Upravo nas je tzv. *primorska tematika*, koja je zastupljena u jednom djelu građe, posebno zainteresirala. Za potrebe ovoga rada, odabir je pao na roman *Začuđeni svatovi* i pripovijetku *Jelkin bosiljak*. Namjera je bila da se detaljno prikaže na koji se način, prethodno spomenuta tematika, realizira u navedenim djelima. Detaljnim iščitavanjem uočili smo nekoliko manjih podtematika koje proizlaze iz, njima nadređene, *primorske tematike*. Riječ je o: tematici mora, ljubavnoj tematici i narodnoj tematici. S obzirom da je Eugen Kumičić rodom iz Istre, točnije Brseča, bilo je za očekivati da će njegova regionalna pripadnost doći do izražaja u nekom segmentu njegova profesionalnoga života. Taj segment prepoznali smo na tematskom planu analiziranih prozih tekstova čija je radnja upravo smještena u tipični primorski ambijent. Jasno je kako je ovo samo jedan način na koji je moguće pristupiti čitanju književnog teksta. On nije jedini niti najinovativniji, ali nam je poslužio kako bismo *osvijetlili* Kumičićevu posebnost na hrvatskoj književnoj sceni u 19. stoljeću. Time smo samo još jedanput potvrdili tezu kako svaki tekst ima mogućnost da bude analiziran i iščitavan na razne načine. Način koji će biti odabran ovisi o potrebama, ali i čitateljevim ambicijama.

Ključne riječi: hrvatska književnost 19. st., Eugen Kumičić, *Začuđeni svatovi*, *Jelkin bosiljak*, *primorska tematika*, opisi

7. Izvori i literatura

Izvori:

Kumičić, Eugen. 2001. *Jelkin bosiljak*. Kašmir promet. Zagreb.

Kumičić, Eugen. 2002. *Začuđeni svatovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Literatura:

Barac, Antun, 1968. *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*. Tipograf. Rijeka – Zagreb. str. 283-324.

Biti, Marina; Marot Kiš, Danijela. 2008. *Poetika uma: osvajanje, propitivanje i spašavanje značenja*, Hrvatska sveučilišna naklada. Rijeka.

Booth, Wayne C., 1976. *Retorika proze*. Nolit. Beograd.

Depope-Banov, Estela. 2011. *Zvuci i znaci: Interkulturene i intermedijalne kroatističke studije*. Leykam international. Zagreb.

Flaker, Aleksandar. 1976. *Stilske formacije*. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb.

Genette, Gérard. „Tipovi fokalizacije i njihova postojanost“. u: *Suvremena teorija pripovijedanja*. Globus. Zagreb. str. 95-115

Ivanišin, Ivan. 1978. *Ljudi, djela, uspomene*. Čakavski sabor Split. Split.

Matanović, Julijana. 2000. *Lijepi običaji*. Znanje. Zagreb.

Markusi-Dujmović, Dragica; Bazdan-Rossetti, Sandra. 2009. *Književni vremeplov 3: čitanka iz hrvatskog jezika za treći razred gimnazije*. Profil. Zagreb.

Nemec, Krešimir. 1994. *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. st.* Znanje. Zagreb.

Pavličić, Pavao. 1987. „Pučka, trivijalna i masovna književnost“. u: *Trivijalna književnost*. Studentski izdavački centar Beograd. Beograd.

Solar, Milivoj. 1979. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Mrežna i elektronička vrela:

Papić, Ana. *Pučka (p)raznovjerja*. Zagreb. <http://www.svjetlorijeci.ba/novosti/pu%C4%8Dka-praznovjerja> (pristupljeno 3. srpnja 2017.)

Petrač, Božidar. *Lik žene u hrvatskoj književnosti*. Zagreb. [file:///D:/Downloads/BS_3_4_90_Petrac%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/BS_3_4_90_Petrac%20(1).pdf) (pristupljeno 24. lipnja 2017.)

Šego, Jasna. *O ženama u „Viencu“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća*. Zagreb. [file:///D:/Downloads/07_Sego%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/07_Sego%20(1).pdf) (pristupljeno 16. svibnja 2017.)

Fakultativno korištena literatura:

Kovačević, Marina. 2001. *Pripovijedanje i stvaralaštvo*. Izdavački centar Rijeka. Rijeka.

Protrka, Marina. 2002. „Začuđeni svatovi – roman o ljubavi, prokletstvu i kazni“. u: *Začuđeni svatovi*. Školska knjiga. Zagreb.

Šicel, Miroslav. 2005. *Povijest hrvatske književnosti – realizam*, Ljevak. Zagreb.

Žužul, Ivana. 2002. *Povijest/pripovijest o Eugenu Kumičiću u hrvatskoj književnopovijesnoj praksi: Zbornik radova u povodu 150. obljetnice rođenja književnika Eugena Kumičića Eugen Kumičić – život i djelo*. Ur. Matičević, Ivica. Udruga Jenio Sisolski Brseč.

Jurdana, Vjekoslava. *Tematika mora u tri romana hrvatske književnosti: „Začuđeni svatovi“ Eugena Kumičića, „Posljednji Stipančići“ Vjenceslava Novaka i Pusto ognjište Viktora Cara Emina*. Senj. [file:///D:/Downloads/13_VJEKOSLAVA_JURDANA%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/13_VJEKOSLAVA_JURDANA%20(1).pdf) (pristupljeno 15. travnja 2017.)